

УДК 378.011.3-051:17.022.1

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Лариса Василівна Ткачук

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки та освітнього менеджменту
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини м. Умань, Україна

Анотація

У статті розкриваються завдання вищої школи щодо забезпечення тісного взаємозв'язку професійного навчання майбутнього педагога з його духовним зростанням, моральним становленням, культурним збагаченням. Стверджується, що цілісний педагогічний процес взаємодії педагогів та студентів має бути спрямований на розвиток внутрішньої свободи, почуття власної гідності, самоповаги, здатності до об'єктивної самооцінки, до саморегуляції. Серед моральних якостей, які мають особливе значення для майбутньої професійної діяльності, виокремлюються професійна мораль, професійний обов'язок, професійна відповідальність, професійна етика, професійна педагогічна справедливість, професійна честь, професійна гордість.

Ключові слова: *духовне зростання; духовно-моральні цінності; майбутній учитель; професійна відповідальність; професійна гордість; професійна етика; професійна мораль; професійний обов'язок; професійна педагогічна справедливість; професійне становлення; професійна честь.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки. Нормативно-правові документи, що регламентують шляхи і напрями розвитку освіти в Україні (Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Закон України «Про вищу освіту» та інші офіційні документи держави), першочерговим завданням освітньої галузі визначають «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації» [7, с. 3]. Нині, в умовах здійснення переоцінки соціальних орієнтирів,

особливої актуальності набувають цінності, які впродовж всієї історії українського народу забезпечували розвиток особистості, її свободи та індивідуальності – духовність та моральність. Пріоритетне завдання сучасної вищої педагогічної освіти в Україні – змінити світоглядну місію школи від школи наукової поінформованості до школи культури і духовності, що є необхідною умовою виживання людства і вирішення його найболючіших проблем у глобальному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що феномен духовності особистості розглядався у працях античних філософів (Арістотель, Платон, Сократ та ін.) як детермінанта розвитку культури і суспільства. Пріоритет духовності особистості, її самоцінності відображено у «філософії серця» В. Зеньківського, М. Максимовича, Г. Сковороди, П. Юркевича.

Теоретико-методологічні засади виховання духовно-моральних цінностей у студентів вищих педагогічних навчальних закладів обґрунтовано у наукових роботах Г. Балла, І. Беха, М. Боришевського, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, О. Сухомлинської та інших.

Проблеми професійного становлення майбутнього вчителя висвітлено у працях вітчизняних і зарубіжних учених (О. Абдуліна, Ф. Гоноболін, Е. Грішин, О. Киричук, О. Коберник, Н. Кузьміна, О. Мороз, Д. Ніколенко, І. Синиця, В. Сластьонін, Р. Хмельюк, О. Щербаков та ін.).

Зазначене вище свідчить про ґрунтовну розробленість проблеми професійного становлення майбутнього вчителя та розвитку його ціннісних орієнтацій. Проте вказані дослідження не вичерпують усіх аспектів цієї багатогранної проблеми, що потребує подальшого вдосконалення змісту, технологій навчання та виховання, спрямованих на формування у навчально-виховному процесі вищої школи духовно-моральних цінностей майбутнього фахівця, його духовно-моральної культури, яка багато в чому не відповідає запитам суспільства.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути роль духовно-моральних цінностей у процесі професійного становлення майбутніх педагогів.

Методи: аналіз, узагальнення і систематизація науково-теоретичних положень; синтез.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям для трактування базової для нашого дослідження категорії «духовно-моральні цінності» став аналіз традицій гуманістичної етики. В етичній науці завжди актуалізувалася потреба людини в цінностях, які спрямовують її думки, почуття, вчинки. У психологічному тлумачному словнику поняття

«цінність» виступає як «суспільний ідеал, як вироблене суспільною свідомістю абстрактне уявлення про атрибути належного в різних сферах громадського життя» [18, с. 597]. «Система цінностей», у широкому розумінні слова, – це внутрішній стрижень культури суспільства, об'єднуюча ланка всіх галузей духовного виробництва, всіх форм суспільної свідомості. У суспільстві зміна цінностей відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні й висувуються інші. І саме духовно-моральні цінності, передані від старших поколінь до наступних, зможуть сформувати «планетарне покоління», здатне зберегти нашу планету [5].

«Вчитель створює націю» – це давнє висловлювання справедливе і в наші дні. Суспільство у своєму розвитку повністю залежить від освіти і виховання молодого покоління. Твердження про те, що освіта – основа демократії, відповідає рекомендаціям ООН, які закликають використовувати всі засоби навчального процесу для виховання молоді в дусі поваги до людської гідності, прав і свободи людини. Адже кризове становище в країні, соціальна та національна напруженість, корупція в державі, розлад духовних і моральних цінностей викликають глибокі зміни у ціннісних орієнтаціях та світогляді молоді. У сучасній Україні відбувається процес трансформації колишніх ціннісних орієнтацій: старі переживають кризу, а нові, які вже заявили про себе, ще чітко не визначилися. Численні соціологічні та педагогічні дослідження свідчать про розгубленість, втрату ідеалів, глибоку духовну і моральну деформацію молодого покоління. Превалуючою серед української молоді стає типова для Заходу «масова людина» з притаманною їй вузькопрагматичною світоглядною орієнтацією. Молоддю нерідко засвоюються найгірші зразки масової культури, які пропагують насильство, егоїзм і надмірний раціоналізм. У стані боротьби за виживання, здебільшого, мають сенс лише матеріально-прагматичні цінності, всі ж інші, передусім духовні, цей сенс втрачають. Останнє призводить до розвитку бездуховності [1; 9; 13].

Вихід із цієї складної ситуації вчені-педагоги вбачають у радикальній перебудові системи виховання, її теорії та практики. Змінюється освітня парадигма: від інтелектуалізму, раціоналізації та прагматизму Заходу українська педагогічна думка дедалі динамічніше спрямовується у бік пріоритету духовності [16, с. 345]. Здійснюються пошуки у сфері нової освітньої філософії – особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, І. Зязюн та ін.); розробляється гуманістично орієнтована ієрархія цінностей у нових соціокультурних умовах (С. Анохін, В. Болгаріна; М. Євтух, О. Киричук, В. Киричок, А. Сбруєва та ін.). У

центр освітньої системи висувається людська особистість та орієнтація на її духовне і творче зростання, її самоактивність та саморозвиток [1; 2; 3; 10; 11].

Аналіз наукової літератури і педагогічної практики засвідчує, що студенти, особливо на початковому етапі навчання, зазнають труднощів, які суттєво впливають на формування у них моральних якостей. Юнаки і дівчата залучаються в якісно нове мікросередовище, в іншу систему міжособистісних стосунків, що зумовлює зміну поглядів на життя, поведінку та ціннісні орієнтації. Відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійне майбутнє і майбутнє суспільства. Відсутність життєвого досвіду, випадки антигуманних дій оточення часто призводять до того, що студентська молодь починає розчаровуватись у моральних цінностях, їхній особистісній значущості [9; 14]. Водночас прагнення юнаків і дівчат знайти та осмислити своє реальне місце в житті сприяє підвищенню їхнього інтересу до пізнання як зовнішнього, так і внутрішнього світу. У поєднанні з аналізом власних вчинків це є підґрунтям для виховання духовно-моральних цінностей студентської молоді [4]. Важливо викликати у вихованця відповідні емоції та почуття, які, постійно повторюючись, перетворюються у стійкі моральні надбання особистості. При цьому, зазначає В. Лісовський, необхідно враховувати таку фундаментальну властивість студентства: ціннісні орієнтації студентства пов'язані із його «проміжним» знаходженням між пасивним об'єктом соціальної роботи і активним суб'єктом соціальної дії [12, с. 4]. Ця властивість, характеризуючи студентство як найбільш динамічну частину суспільства, яка швидко реагує на будь-які зміни в його структурі, змінює інтереси, схильності, разом із тим обумовлює і динамічність ціннісних орієнтацій студентської молоді, в основі яких – осмислений вибір життєвого шляху, майбутньої професійної діяльності. Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців, на жаль, зазнають впливу девіантно-делінквентного фактору, який опосередковує форми переоцінки попередніх цінностей і засвоєння нових через соціальну фрустрацію, важку і хворобливу адаптацію до швидкозмінних умов соціального оточення [12]. І, нарешті, ціннісні орієнтації студентства перебувають під сильним впливом якості академічної освіти, що є тією культурною основою, в якій зосереджується вся культурна пам'ять соціуму, ідеали й цінності народу. Тому студентство несе реформаторський, інноваційний потенціал суспільства, представляючи його найбільш динамічний зріз і осередок майбутніх перетворень [9]. Таким чином, базові цінності студентства, до яких належать і

духовно-моральні цінності, більш ніж в інших соціальних прошарках підлягають сильній трансформації, що може зробити його заручником екстремальних суспільно-політичних та інших сил внаслідок зниженої соціальної відповідальності.

Як доводить у своєму дослідженні В. Муляр, специфіка становлення духовно-моральних цінностей молоді виступає цілісним динамічним процесом актуалізації зсередини, з особистісно-суб'єктивного: людяності, свободи, відповідальності, сумління. Це процес сходження до досягнення свободи і справедливості, можливість приймати морально-відповідальні рішення, спрямовані на альтруїстичне ставлення до «близьких» і «далеких», на добро для людей, можливість самовизначити свою індивідуальність, не зашкоджуючи іншим, здатність осмислено регулювати поведінку згідно із загальнолюдськими цінностями [13, с. 6].

Перехід від техногенної до антропогенної цивілізації загострює усвідомлення невідповідності сучасної освітньої парадигми вимогам антропогенних реалій. Навчально-виховні моделі, побудовані на ціннісних орієнтаціях особистості, де системотворчим елементом є успішність, мають головним своїм недоліком те, що духовно-моральним цінностям не відведено належного місця у структурі особистісних якостей. Відповідно до реалій часу виховання студентської молоді не може бути зведено до механічної передачі накопичених людством знань, культурного досвіду й традицій. Феномен духовної культури молоді, у тому числі й студентської, науковці (В. Вербець, М. Головатий, Н. Мачинська, Л. Орбан-Лембрик, О. Олексюк та ін.) розглядають у контексті її соціального потенціалу, що охоплює спектр проблем морально-етичного становлення особистості, її ідентифікації та соціалізації, здобуття освіти та працевлаштування з відповідними змінами економічного, професійного, кваліфікаційного й соціокультурного статусів та актуалізацією її психофізіологічних, соціально-психологічних і духовно-творчих ресурсів. Головним системотворчим чинником виконання цих завдань є цілісний навчально-виховний процес, який базується на принципах «гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей» [8, с. 23]. Його мета – розвиток не тільки інтелектуального, а й морального і культурного потенціалу особистості. Він має допомогти студентові зрозуміти самого себе, мотиви своєї поведінки, правильно визначити свої життєві позиції, реалізувати творчі можливості у майбутньому житті та професійній діяльності, орієнтуватися на духовне становлення особистості майбутнього педагога, на розвиток його внутрішньої свободи, почуття власної гідності, самоповаги, здатності до об'єктивної самооцінки та саморегуляції.

Глибинною життєвою необхідністю у сучасних умовах є розвиток внутрішньої свободи студента, який розуміємо як вільну творчість, вільний вияв індивідуальності; спонукання до свободи вибору, перетворення діяльності у самодіяльність (самоздійснення, самопокладання). Розв'язання питань виховання свободою «як здатності самостійно визначати свою поведінку, діяти на основі власного вибору, власних рішень» (О. Сухомлинська), передбачає постійний самостійний пошук поведінкового сценарію, який повинен здійснюватися майбутнім педагогом на вищих моральних засадах, тісно пов'язується з традиціями педагогічної етики, з моральною відповідальністю, актуалізує пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти й технологій навчання, вдосконалення культурного, духовного образу людини-фахівця, її вміння жити в суспільстві за моральними нормами. Нарешті, єдиний спосіб боротьби з бездуховністю й агресивністю – протиставити їм духовність і культуру нації, народу.

У суспільній свідомості існують «фундаментальні» цінності, які є стрижневими у будь-якій сфері діяльності. До них можна зарахувати освіченість, працелюбність, чесність, порядність, вихованість, інтелігентність і деякі інші. У зв'язку з цим особливого значення набувають духовно-моральні цінності, що правомірно можна вважати основою становлення особистості молодої людини. Моральні цінності безвідносно до історичних епох мають неперехідний характер, зберігають наступність моральних вимог. Серед християнських моральних цінностей загальнолюдського звучання академік О. Сухомлинська розрізняє такі: головні людські цінності, що більшою чи меншою мірою входять до всіх інших етичних цінностей (цінність життя, краса, істина, добро, свобода); чесноти (справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довір'я, скромність, відданість); більш часткові моральні цінності (здатність дарувати іншим своє духовне надбання; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості, тощо). Диференціюючи цінності далі, Ольга Василівна до чеснот зараховує такі якості: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совіслівість, чесність, повага, правдивість, справедливість, гідність, повага до людей, терпимість, благородство, вірність, мужність, великодушність, витримка, достоїнство, щирість, жертвовність, скромність, сміливість, співчуття, працелюбність, бережливість, щедрість, доброзичливість, поміркованість, працелюбність та інші [17, с. 39].

Виховуючи моральні якості майбутніх педагогів, необхідно враховувати їх вплив на майбутню професійну діяльність, їх взаємодію і здатність до взаємодоповнення та взаємозбагачення. Науковці

(Н. Дяченко, Н. Єфременко, Л. Іванова, Н. Монахов та ін.) визначають такі основні групи моральних якостей, які сприяють самовдосконаленню та створенню позитивної моральної сфери подальшого розвитку особистості: 1) якості, що забезпечують громадянську спрямованість та зміст соціальних цінностей (гуманізм, патріотизм, інтернаціоналізм, світоглядна переконаність, цілеспрямованість, обов'язок, відповідальність); 2) моральні якості, спрямовані на досягнення поставлених цілей (ініціативність, енергійність, наполегливість, самостійність, обов'язковість тощо); 3) якості, що допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці, пов'язані з моральною свідомістю, яка керує і коригує їх вияв (витримка, стриманість, ввічливість, володіння собою); 4) якості, що допомагають швидше досягати мети і зосередити увагу переважно на змісті вчинків (діловитість, уміння вибудовувати моральний досвід особистості); 5) якості, які сприяють самовдосконаленню (здатність до самооцінки, самокритичність, вимогливість до себе, справедливе ставлення до інших). Зазначається, що структура блоків моральних якостей відносно динамічна, оскільки безперервно змінюється особистістю, яка сама перебуває у постійній зміні.

Сучасний учитель має не тільки глибоко володіти фаховими знаннями, а й бути здатним усвідомлювати значення своєї професійної діяльності для суспільства, володіти високим рівнем загальної культури, відзначатися сформованістю якостей педагога, відповідати за наслідки своїх дій і вчинків. Тому, зважаючи на особливості професійної діяльності вчителя, наголосимо на тих духовно-моральних цінностях, які, на нашу думку, є визначальними для педагога як людини і професіонала: професійна мораль, професійний обов'язок, професійна відповідальність, професійна етика, професійна педагогічна справедливість, професійна честь та професійна гордість.

На загальнолюдських моральних цінностях ґрунтується професійна мораль. Для високоморальної особистості, як стверджує Е. Помиткін, «професійна діяльність – це акт служіння батьківщині, людству, природі (у релігійному аспекті – Богові). Підвищення власної професійної майстерності сприймається як необхідна умова самовдосконалення та подальшої самореалізації особистості. Сформованість даної системи цінностей відображається у діяльності, поведінці, конкретних особистісних вчинках духовної спрямованості» [15, с. 141] і характеризує успішність становлення професійно-моральної культури особистості.

Переконання у життєвій необхідності узгодження особистих бажань із суспільним обов'язком лежить в основі розуміння категорії

«професійний обов'язок». У цьому понятті сконцентровано уявлення про сукупність моральних вимог та зобов'язань педагога щодо суспільства, соціального оточення, педагогічного колективу, учнів, їхніх батьків. Професійний обов'язок педагога передбачає необхідність творчого ставлення до своєї праці, особливу вимогливість до себе, прагнення до поповнення професійних знань і підвищення педагогічної майстерності, уміння вирішувати складні ситуації шкільного життя. Виходячи з цих позицій, наявність почуття професійного обов'язку є запорукою і неодмінною умовою високого рівня професіоналізму людини, і професійний обов'язок студента вищого педагогічного навчального закладу розуміється як прагнення повною мірою оволодіти знаннями, вміннями та навичками з обраної учительської спеціальності.

Однією із найважливіших якостей майбутнього вчителя, що інтегрує його знання змісту своїх професійних завдань та обов'язків, норм і правил, що регулюють професійну діяльність, уміння діяти в конкретній професійній ситуації відповідно до мети та професійних завдань, обирати правильний спосіб поведінки, прогнозувати свої дії та їх наслідки, виявляти сумнінність у реалізації своїх професійних обов'язків і готовність відповідати за результати та наслідки своєї діяльності перед суспільством, є професійна відповідальність. На думку І. Бежа, моральна рефлексія передбачає здатність особистості осмислити прагнення передбачати результати своїх дій з урахуванням власних поглядів і поглядів інших людей та здатність до погодження цілей поведінки із засобами їх досягнення [2]. Учитель, який володіє почуттям відповідальності, стверджує свою професію як невід'ємну галузь життєдіяльності, необхідну для добробуту та стабільності суспільства і держави. Відповідальність контролюється почуттям совісті, людської гідності, а також рівнем самооцінки конкретного індивіда. Тому навчально-виховний процес у вищому педагогічному навчальному закладі має бути спрямований на розуміння та формування професійної відповідальності молодшої людини, яка готується до педагогічної діяльності.

Майбутні фахівці повинні усвідомлювати, що вони самі відповідають за свої вчинки, кожен з яких буде морально оцінено. Важливо, щоб студенти педагогічних навчальних закладів добре знали моральні вимоги щодо педагогічної професії та якості, які повинні виховати в собі, щоб відповідати цим вимогам. Майбутнім фахівцям швидше професійно адаптуватися допомагає засвоєння норм професійної етики. В українському педагогічному енциклопедичному словнику (2011) зазначається: «Педагогічний етикет – це сукупність правил і моделей моральної поведінки педагога в типових ситуаціях та обставинах педа-

гогічної діяльності. Педагогічний етикет характеризує зовнішній прояв ставлення педагога до власної праці, до учня, до учнівського колективу, до батьків учнів, до свого колеги, до педагогічного колективу, до керівництва, до себе, до своєї держави» [6, с. 352]. Отже, «професійну етику» варто розуміти як сукупність моральних обов'язків і принципів, пов'язаних із поведінкою людини у сфері її професійної діяльності відповідно до уявлень про професійний обов'язок, благо, добро, зло, справедливість, совість, честь та інші моральні цінності. Тобто професійна етика – це глибоке усвідомлення своєї моральної відповідальності та готовності виконувати свій професійний обов'язок.

Своєрідним мірилом рівня етичної вихованості учителя (доброті, принциповості, людяності, об'єктивності, що виявляється в його оцінках вчинків учнів, їхнього ставлення до навчання, різних видів суспільної діяльності) слугує педагогічна справедливість. Справедливість – це етична якість учителя й оцінка його впливу на учнів, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом. Специфіка педагогічної справедливості полягає в тому, що оцінка дії й відповідна реакція на неї перебувають у педагога й учнів на різних рівнях етичної зрілості, а тому визначення міри об'єктивності більшою мірою залежить від педагога.

Категорія «професійна честь» – одна з найважливіших у професійній етиці. Честь (гідність) – розкриває ставлення людини до самої себе і ставлення до неї інших, пов'язане з конкретним суспільним становищем людини, родом її діяльності, її моральними заслугами і відображається в її репутації. Честь – це міра поваги до людини, на яку вона заслуговує. Таким чином, професійна честь – це визнання громадською думкою і усвідомлення самим педагогом високої соціальної цінності, необхідності та важливості самовідданого виконання свого обов'язку. Вона відображає гідність і авторитет педагога, розкривається через залучення таких моральних категорій, як гідність, відповідальність, порядність, правдивість, чесність, шляхетність тощо. Професійна честь вимагає від педагога бездоганно виконувати службові обов'язки й вимоги моральності, підтримувати репутацію своєї професії, створювати позитивний імідж колективу, до якого він належить. Честь кожного студента в умовах вищого педагогічного навчального закладу полягає в тому, щоб навчитися по-справжньому цінувати професію вчителя, усвідомити її суспільне значення, виховувати в собі високі моральні якості, досягти значних успіхів в оволодінні своєю педагогічною спеціальністю.

Почуття професійної гордості пов'язане з переживанням людиною своїх успіхів. Завданням вищого навчального педагогічного за-

кладу є виховання у майбутніх учителів почуття професійної гордості на ґрунті ознайомлення з найвищими здобутками видатних педагогів, вчителів-новаторів, на традиціях навчального закладу, прикладах досягнень його прославлених випускників. Професійна гордість активізує студента, спрямовує його на сумлінне вивчення дисциплін навчального плану, є потужним стимулом в опануванні професії. З розвитком у майбутнього педагога почуття професійної гордості професійне становлення стає змістовнішим і ґрунтовнішим.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Узагальнюючи наведене вище, можна стверджувати, що якщо для студента вищого педагогічного закладу моральні норми стануть особистісно значущими, то він сам визначатиме свої обов'язки, вимагатиме від себе їхнього виконання та духовно й морально зростатиме як особистість, професіонал і представник нації. Таким чином, формування духовно-моральної культури майбутнього педагога необхідно розглядати як складний, багатогранний процес, основою якого є прищеплення студентам духовно-моральних якостей, наповнення життя і помислів вихованців вищими смислами у їх ставленні до національної та світової духовної спадщини, вироблення системи світоглядних координат і культури поведінки. Цей процес здійснюється відповідно до динаміки духовно-творчої ідентифікації та самоздійснення особистості майбутнього педагога і реалізується за допомогою педагогічного стимулювання й коригування його самоосвітніх, самовиховних та самоорганізаційних дій.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у визначенні механізмів формування духовно-моральних цінностей, духовних пріоритетів у формуванні особистості.

Список використаних джерел

1. *Барабаш О. В.* Проблема осмислення цінностей і пріоритетів як компонент формування філософськи обґрунтованого світогляду студентства / О. В. Барабаш, О. М. Варипаєв // Всебічний розвиток особистості студента: Матеріали науково-практичної конференції / за ред. академіка АПН України Д. О. Тхоржевського. – Ірпінь, 2001. – С. 9–16.
2. *Бех І. Д.* Відволідо особистості. – К.: «Україна-Віта». – 1995. – 220 с.
3. *Бех І. Д.* Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

4. *Болгаріна В. С.* Ідеал: цінність і духовний вектор / В. С. Болгаріна, Т. І. Терещенко // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В.Сухомлинської. – К., 1997. – С. 17–18.
5. *Вернадский В. И.* Размышления натуралиста: Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М., 1977. – Кн. 2. – 191 с.
6. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
7. *Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)».* – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
8. *Законодавчі акти України з питань освіти станом на 01.04.2004 р.* Офіційне видання / гол. ред. кол. С. М. Ніколаєнко. – К., 2004. – С. 23.
9. *Запесоцкий А.* Молодежь в современном мире: проблемы индивидуализации и социально-культурной интеграции / А. Запесоцкий. – СПб. : ИГУП, 1996. – 350 с.
10. *Киричок В. А.* Проблема формування ціннісних орієнтацій особистості / В. А. Киричок // Всебічний розвиток особистості студента : матеріали наук.-практ. конф. / за ред. акад. АПН України Д. О. Тхоржевського. – Ірпінь, 2001. – С. 115–120.
11. *Киричук О. В.* Аксиологічні проєкції духовності / О. В. Киричук, З. С. Карпенко // Цінності освіти і виховання : наук. метод. зб. / за заг. ред. О. В.Сухомлинської. – К., 1997. – С. 50–53.
12. *Лисовский В. Т.* Духовный мир и ценностные ориентации молодежи России : учеб. пособие для студентов вузов / В. Т. Лисовский. – СПб. : Изд-во СПб ГУП, 2000. – 508 с.
13. *Муляр В. І.* Проблема становлення особистості в системі «Індивід – суспільство» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.03 / В. І. Муляр ; Дніпропетровський державний університет. – К., 1999. – 30 с.
14. *Орлова Э. А.* Социокультурное пространство обыденной жизни: метод. пособие по курсу «Культурная антропология». – М. : ГАСК, 2002. – 104 с.

15. *Помиткін Е.* Психолого-педагогічні засади духовно орієнтованої підготовки спеціалістів науково-гуманітарного профілю // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 6. – С. 137–144.
16. *Психологія і педагогіка життєтворчості* : навч.-метод. посіб. / ред. рада В. М. Доній, Т. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та інші. – К. : ІЗМН, 1996. – 792 с.
17. *Сухомлинська О.* Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. – К., 2006. – 43 с.
18. *Шанар В. Б.* Психологічний тлумачний словник. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.

References

1. *Barabash O. V.* Problema osmyslennja cinnostej i priorytetiv jak komponent formuvannja filosofs'ky obgruntovanogo svitogljadu studentstva / O. V. Barabash, O. M. Varypajev // Vseбichnyj rozvytok osobystosti studenta : materialy naukovo-praktychnoi' konferencii' / za red. akademika APN Ukrai'ny D. O. Thorzhevs'kogo. – Irpin', 2001. – S. 9–16.
2. *Beh I. D.* Vid voli do osobystosti. – K. : «Ukrai'na-Vita». – 1995. – 220 s.
3. *Beh I. D.* Osobystisno zorijentovane vyhovannja. – K. : IZMN, 1998. – 204 s.
4. *Bolgarina V.S.* Ideal: cinnist' i duhovnyj vektor / V. S. Bolgarina, T. I. Tereshhenko // Cinnosti osvity i vyhovannja : nauk.-metod. zb. / za zag. red. O. V. Suhomlyns'koi'. – K., 1997. – S. 17–18.
5. *Vernadskyj V. Y.* Razmyshlennja naturalysta: Nauchnaja mysl' kak planetarnoe javlenye / V. Y. Vernadskyj. – M., 1977. – Kn. 2. – 191 s.
6. *Goncharenko S. U.* Ukrai'ns'kyj pedagogichnyj encyklopedychnyj slovnyk. Vydannja druge, dopovnene j vypravlene / S. U. Goncharenko. – Rivne : Volyns'ki oberegy, 2011. – 552 s.
7. *Derzhavna nacional'na programa «Osvita (Ukrai'na XXI stolittja)».* – K. : Rajduga, 1994. – 61 s.
8. *Zakonodavchi akty Ukrai'ny z pytan' osvity stanom na 01.04.2004 r.* Oficijne vydannja / gol. red. kol. S. M. Nikolajenko. – K., 2004. – S. 23.

9. *Zapesockyj A.* Molodezh' v sovremennom myre: problemy yndyvydualyzacyy y sotsyal'no-kul'turnoj yntegracyy / A. Zapesockyj. – SPb. : YGUP, 1996. – 350 s.
10. *Kyrychok V. A.* Problema formuvannja cinnisnyh orijentacij osobystosti / V. A. Kyrychok // Vsebichnyj rozvytok osobystosti studenta : materialy nauk.-prakt. konf. / za red. akad. APN Ukrainy D. O. Thorzhevs'kogo. – Irpin', 2001. – S. 115–120.
11. *Kyrychuk O. V.* Aksiologichni proekcii' duhovnosti / O. V. Kyrychuk, Z. S. Karpenko // Cinnosti osvity i vyhovannja: nauk. metod. zb. / za zag. red. O. V. Suhomlyns'koi'. – K., 1997. – S. 50–53.
12. *Lysovskij V. T.* Duhovnyj myr y cennostnye oryentacyy molodezhy Rossyy: ucheb. posobyje dlja studentov vuzov / V. T. Lysovskij. – SPb. : Yzd-vo SPb GUP, 2000. – 508 s.
13. *Muljar V. I.* Problema stanovlennja osobystosti v systemi «Indyvid – suspil'stvo» : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra filos. nauk : spec. 09.00.03 / V. I. Muljar ; Dnipropetrovs'kyj derzhavnyj universytet. – K., 1999. – 30 s.
14. *Orlova Э. A.* Sotsyokul'turnoe prostranstvo obydennoj zhyzny : metod. posob. po kursu «Kul'turnaja antropologija». – M. : GASK, 2002. – 104 s.
15. *Pomytkin E.* Psyhologo-pedagogichni zasady duhovno orijentovanoi' pidgotovkyspecialistivnaukovo-gumanitarnogoprofilju//Pedagogika i psyhologija profesijnoi' osvity. – 2004. – № 6. – S. 137–144.
16. *Psyhologija i pedagogika zhyttjetvorchosti* : navch.-metod. posib. / red. rada V. M. Donij, T. M. Nesen, L. V. Sohan', I. G. Jermakov ta inshi. – K. : IZMN, 1996. – 792 s.
17. *Suhomlyns'ka O.* Konceptual'ni zasady formuvannja duhovnosti osobystosti na osnovi hrystyjans'kyh moral'nyh cinnostej / O. Suhomlyns'ka // Duhovno-moral'ne vyhovannja ditej ta molodi: zagal'ni tendencii' j indyvidual'nyj poshuk. – K., 2006. – 43 s.
18. *Shapar V. B.* Psyhologichnyj tлумachnyj slovnyk. – H. : Prapor, 2004. – 640 s.

Лариса Васильевна Ткачук

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра педагогики и образовательного менеджмента
Уманский государственный педагогический
университет имени Павла Тичины
г. Умань, Украина
E-mail: larysa.tkachuk.2011@gmail.com

Ткачук Л. В.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Аннотация

В статье раскрываются задачи высшей школы по обеспечению тесной взаимосвязи профессионального обучения будущего педагога с его духовным ростом, нравственным становлением, культурным обогащением. Утверждается, что целостный педагогический процесс взаимодействия педагогов и студентов должен быть направлен на развитие внутренней свободы, чувства собственного достоинства, самоуважения, способности к объективной самооценке, к саморегуляции. Среди моральных качеств, которые имеют особое значение для будущей профессиональной деятельности, выделяются профессиональная мораль, профессиональный долг, профессиональная ответственность, профессиональная этика, профессиональная педагогическая справедливость, профессиональная честь, профессиональная гордость.

Ключевые слова: *духовный рост; духовно-нравственные ценности; будущий учитель; профессиональная ответственность; профессиональная гордость; профессиональная этика; профессиональная мораль; профессиональный долг; профессиональное педагогическое справедливость; профессиональное становление; профессиональная честь.*

Larysa Tkachuk

Candidate of Pedagogical Sciences, Docent

Assistant professor of pedagogy and educational management

PAVLO TYCHYNA UMAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

E-mail: larysa.tkachuk.2011@gmail.com

Tkachuk L.

SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN PROFESSIONAL PERSONALITY FORMATION OF FUTURE TEACHERS

Abstract

The task of high school to ensure the close relationship of future teacher's professional training with his spiritual growth, moral formation, and cultural enrichment has been revealed in the article.

We consider that such notion as "formation of spiritual and moral culture of future teachers" is a multi-purpose, multifunctional, multi-level and different aspects process that is carried out in accordance with the dynamics of social, group and individual ethical requirements, deepening of spiritual and creative identification and individual self-realization. It is realized through educational stimulation and adjustment of self-education and self-organizing actions of the educational process subjects.

It is proved that the phenomenon of future teacher's spiritual culture should be considered in the context of its social potential, covering a range of problems of moral and ethical formation of the student's personality development, his identification and socialization, education receiving and employment with relevant economic, professional, qualification and socio-cultural status and updating of its physiological, psychosocial, spiritual and creative resources.

It is alleged that a holistic pedagogical process of interaction between teachers and students should be aimed at spiritual renewal of future professional, the development of inner freedom, dignity, ability for objective self-esteem, and self-regulation.

Determined professional ethics, professional duty, professional responsibility, professional morality, professional educational justice, professional honor; professional pride among moral qualities that are particularly relevant to future professional activity.

Key words: *spiritual growth; spiritual and moral values; future teacher; professional responsibility; professional pride; professional ethics; professional morality; professional duty; professional educational justice; professional formation; professional honor.*